

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΜΠΟΤΟΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΕΙΟ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΧΑΤΖΙΣΚΟΥ

Στὰ ἀρχεῖα τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΚΕΙΝΕ), μετὰ ἀπὸ δωρεὰ τῆς οἰκογένειας Δ. Χατζίσκου, βρίσκονται τὰ κατάλοιπα τοῦ πολιτευτοῦ Δ. Χατζίσκου (1890-1975) ποὺ παραδόθηκαν ταξινομημένα σὲ 91 φακέλλους. Ἡ καταγραφή τοῦ ἀρχείου στὸ μητρώο τοῦ Κέντρου ἔγινε ἀνὰ φάκελλο σύμφωνα μὲ τὴν ὑπάρχουσα ταξινόμηση². Τὸ ποικίλλο περιεχόμενο τῶν φακέλλων αὐτῶν παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, καθὼς ἀναφέρεται ἀνάγλυφη ἢ μακρόχρονη καριέρα ἐνὸς πολιτικοῦ ποὺ ἔζησε καὶ ἐδούσε σὲ κρίσιμη γιὰ τὸν τόπο περίοδο. Τὸ ὕλικὸ αὐτό, ὡς πηγή τῆς προσπάθειας νεοελληνικῆς ἱστορίας, φέρνει στὸ φῶς πτυχές τοῦ πολιτικοῦ μας βίου καὶ δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ἐρευνητὴ νὰ παρακολουθήσει τὴν πορεία ἐνὸς πολυσχιδοῦς πολιτικοῦ ἀνδρα, ποὺ εἶχε τὴν εὐκαιρία ὡς βουλευτῆς, ὑπουργοῦ καὶ μέλος διαφόρων ἐπιτροπῶν νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του στὴν πατρίδα.

Πρὶν ἀναφερθῶ στὸ περιεχόμενο τοῦ ἀρχείου παραθέτω συνοπτικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειας τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου καὶ τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τῆς πολιτικῆς καριέρας τοῦ ἰδίου³.

Ὁ Δημήτριος Χατζίσκος γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1890 καὶ πέθανε τὸ 1975. Ἀπὸ τὴ μεριά τοῦ πατέρα του –βουλευτῆ Νικολάου Χατζίσκου (1850-1917) καὶ προέδρου τῆς Βουλῆς ἐπὶ κυβερνήσεως Θεοτόκη (1906 καὶ 1907)–

1. Τὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Χατζίσκου δωρήθηκε στὸ ΚΕΙΝΕ τὸ 1981. Περιλαμβάνει χίλια περίπου ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Δημ. Χατζίσκου (†1877), δέκα ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Νικ. Δ. Χατζίσκου (1850-1917), τὸ ἀρχεῖο τοῦ Δημ. Χατζίσκου (91 φακέλλοι) καὶ τμῆμα τοῦ ἀρχείου (250 ἔγγραφα, διπλώματα κλπ.) τοῦ Ἰωάν. Κωλέττη. Βλ. «Συνοπτικὴ ἔκθεση πεπραγμένων τοῦ ΚΕΙΝΕ κατὰ τὸ 1981», *Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 56/2(1981), σ. 530.

2. Ἡ καταγραφή στὰ μητρώα τοῦ ΚΕΙΝΕ ἀρχίζει στίς 17 Ἰανουαρίου 1994, μὲ αὐξοῦντα ἀριθμὸ 50, σσ. 162-196.

3. Τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα ἀντλήθηκαν ἀπὸ τὸ βιογραφικὸ σημείωμα τοῦ ἰδίου, βλ. φάκελλος α' τοῦ ΚΕΙΝΕ.



είναι γόνος παλιᾶς οἰκογένειας πολιτευομένων τῆς Φθιώτιδος (Μαυρίλο Τυμφρηστοῦ) πού ἔδρασε προεπαναστατικά μέ τή συμμετοχή της στήν Φιλική Ἑταιρεία. Ὁ παπούς του Δημήτριος (†1877) εἶχε πάρει μέρος στήν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετά τήν ἴδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἶχε ἐκλεγεί πληρεξούσιος Φθιώτιδος στήν Ἐθνική Συνέλευση τοῦ 1843 καί διορίστηκε γερουσιαστής τὸ 1847. Ἐπί κυβερνήσεως Γενναίου Κολοκοτρώνη ἀνέλαβε στίς 26 Μαΐου 1862 τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Στίς 12 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἀκολούθησε στή Βαυαρία τὸν ἐκθρονισθέντα Ὅθωνα. Ἐπέστρεψε στήν Ἑλλάδα μετά τήν ἐκλογή τοῦ Γεωργίου Α΄, ὅποτε ἐκλέγεται βουλευτῆς Φθιώτιδος, καριέρα πού θά ἀκολουθήσουν καί ὁ γιός του Νικόλαος καί ὁ ἐγγονός του Δημήτριος. Ἀπὸ τήν πλευρά τῆς μητέρας του, ὁ Δημ. Χατζίσκος εἶναι ἀνηψιὸς τῶν ἄλλοτε πρωθυπουργῶν τῆς Ἑλλάδος Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου καί Ἰωάννη Κωλέττη. Σπούδασε νομικά καί πολιτικές ἐπιστήμες στήν Ἀθήνα, τὸ Παρίσι καί τὸ Βερολίνο⁴.

Στήν πολιτική σκηνή τῆς Ἑλλάδος κατέρχεται ὡς ὑποψήφιος βουλευτῆς Φθιώτιδος στίς ἐκλογές τῆς 1^{ης} Νοεμβρίου 1920, σὺν συνδυασμὸ τοῦ Λαϊκοῦ Κόμματος καί ἐκλέγεται⁵. Μέχρι τὸ 1953, ὅποτε παραιτεῖται ὀριστικά, ὁ Δ. Χατζίσκος ἐκλέχθηκε 9 φορές βουλευτῆς Φθιώτιδος καί Ἀθηνῶν⁶. Διετέλεσε 5 φορές ὑπουργός⁷. Ὑπῆρξε μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἰσηγητῶν στήν Γ΄ Ἐθνο-

4. Βλ. φακ. δ' KEINE. Διδακτορική διατριβὴ τοῦ Δ. Χ. σὲ γαλλικὴ γλῶσσα (1919).

5. Τὸ ψηφοδέλτιο σὸ ὁποῖο συμμετεῖχε ὡς ὑποψήφιος ἔφερε τὸν τίτλο: «Ἠνωμένη Παράταξις Ἐθνικοφρόνων. Συνδυασμὸς Λαϊκοῦ Κόμματος, Ἐθν. Φιλελευθέρων καί Συνεργαζομένων κομμάτων Νομοῦ Φθιωτιδοφωκίδας». Καί ἀκολουθοῦσε ὁ κατάλογος 11 ὑποψηφίων, μέ πρῶτο τὸν Δ. Χ. Βλ. φακ. α' KEINE.

6. Ὡς Βουλευτῆς ἐκλέγεται κατὰ τὰ ἑξῆς χρονικά διαστήματα:

Ἀπὸ	1	Νοεμ.	1920	μέχρι	21	Σεπ.	1922
»	7	Νοεμ.	1926	»	9	Ἰουλ.	1928
»	19	Αὐγ.	1928	»	18	Αὐγ.	1932
»	25	Σεπ.	1932	»	24	Ἰαν.	1933
»	5	Μαρ.	1933	»	31	Μαρ.	1935
»	9	Ἰουν.	1935	»	17	Δεκ.	1935
»	26	Ἰαν.	1936	»	4	Αὐγ.	1936
»	31	Μαρ.	1946	»	11	Μαΐου	1949
»	9	Σεπ.	1951	»	10	Ὀκτ.	1952

7. Διετέλεσε: α) Ὑπουργὸς Παιδείας (3/5/1922-9/5/1922) ἐπί κυβερνήσεως Νικολάου Στράτου. β) Ὑπουργὸς Γενικὸς Διοικητῆς Ἠπείρου (3/5/1922-28/8/1922) ἐπί συμμαχικῆς κυβερνήσεως Δ. Γούναρη- Στράτου. γ) Ὑπουργὸς Παιδείας καί Θρησκευμάτων (4/11/1932-16/1/1933) ἐπί κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη. δ) Ὑπουργὸς Παιδείας καί Θρησκευμάτων (18/2/1935-10/10/1935) ἐπί κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη καί ε) Ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ (8/1/1945-5/4/1945) ἐπί κυβερνήσεως Ν. Πλαστήρα. Βλ. Δ. Πετρακάκου, *Κοινοβουλευτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. Ζ΄, σσ. 139-140, 196.



συνέλευση (1920-1922) γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος. Ὑπέβαλε πρόταση γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς Ἀπλῆς Ἀναλογικῆς ὡς παγίου ἐκλογικοῦ συστήματος, ἡ ὁποία ὁμως δὲν ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια. Τὸ 1926, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος τοῦ Π. Τσαλδάρη, ἔλαβε μέρος στὴν διακοινοβουλευτικὴ διάσκεψη Παρισίων καὶ εἰσηγήθηκε τὴν κωδικοποίηση τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Διετέλεσε πολλές φορές πρόεδρος κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν⁸ καὶ τὸ 1946 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Συνταγματικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος (Δ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ). Εἶναι ἱστορικὴ ἡ πρότασή του γιὰ τὴ συνταγματικὴ κατοχύρωση τοῦ δικαιώματος Λαϊκῆς Στέγης⁹. Σύμφωνα μὲ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου του φέρεται ὡς ἰδρυτῆς (Ἰούνιος 1943) τοῦ Κόμματος τῆς Ἐθνικῆς Ἀναμόρφωσης (ΚΕΑ) καὶ (Δεκέμβριος 1949) τοῦ Μετώπου Ἐργαζομένων Τάξεων (ΜΕΤ)¹⁰.

Ἡ εἰκόνα ποὺ σχηματίζει ὁ ἐρευνητὴς φυλλομετρώντας τὰ κατάλοιπα τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου εἶναι ἐκείνη ἐνὸς πολιτικοῦ μὲ ἀδιάλειπτη ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὰ δρώμενα τῆς χώρας ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὴν φιλοβασιλικὴ δεξιὰ παράταξη. Ὑπάρχουν πολλά χειρόγραφα καὶ δακτυλόγραφα χρονολογημένα καὶ ἀχρονολόγητα κείμενα μὲ εἰσηγήσεις του γιὰ διάφορα ζητήματα κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος (Λαϊκὴ Στέγη, Κοινωνικὲς Ἀσφαλίσεις τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν, ἀνανέωση πολιτικῆς ζωῆς, ἀνύψωση βιοτικῆς ἐπιπέδου λαϊκῶν μαζῶν, ἠθικὸς καθαρισμὸς κ.ἄ.¹¹).

Ἀξιοσημεῖωτο παραμένει τὸ γεγονός ὅτι ὁ Δ. Χατζίσκος ὑπέβαλε παραίτηση τέσσερις φορές ἀπὸ τὸ βουλευτικὸ του ἀξίωμα,¹² προκειμένου νὰ μὴ συμπράξει σὲ τακτικὲς τοῦ κόμματος του μὲ τὶς ὁποῖες διαφωνοῦσε. Στὸ σύνολό τους οἱ πολιτικὲς αὐτὲς πράξεις σηματοδοτοῦν ἕναν πολιτικὸ ὑπερμαχο τοῦ Συνταγματικοῦ Χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς εἶχαν σχολιάσει πλατεῖα τὴν φιλολαϊκὴ στάση του¹³. Τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀρχείου του μὲ ἀποστολεῖς ἰδιώτες, σωματεῖα καὶ πολιτικὰ πρόσωπα εἶναι χαρακτηριστικὴ μαρτυρία τοῦ πολιτικοῦ του στίγματος.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό του τὸ ἀρχεῖο Δημ. Χατζίσκου περιέχει πολλὰ ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τὶς ἐξῆς ἐνότητες: 1) ἔγγραφα διοικητικά, πολιτικά καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου του,

8. Πρόεδρος (κατὰ τὰ ἔτη 1933 καὶ 1934) τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν Παιδείας, Ἐξωτερικῶν, Ἐθνικῆς Οικονομίας καὶ τῆς μικτῆς ἐπιτροπῆς Βουλευτῶν καὶ Γερουσιαστῶν γιὰ ἄσκηση τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας κατὰ τὶς διακοπὲς τῶν νομοθετικῶν σωματίων Βουλῆς καὶ Γερουσίας.

9. Βλ. συγχαρητήρια ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου Παπανδρέου πρὸς τὸν Δ. Χ. (24-10-47).

10. Βλ. φάκ. α¹⁷, α²⁷ ΚΕΙΝΕ.

11. Βλ. φάκ. ΙΑ' ΚΕΙΝΕ.

12. Βλ. φάκ. α²⁴ ΚΕΙΝΕ.

13. Ὁ.π.



2) επιστημονική δραστηριότητα (σέ ελληνική και γαλλική γλώσσα), 3) αλληλογραφία ιδιωτική και δημόσια, 4) αγορεύσεις, λόγοι, εκθέσεις, πρακτικά συνεδριάσεων, 5) φύλλα εφημερίδων, διατάγματα, εφημερίδες της Κυβερνήσεως και 6) ονομαστικές καταστάσεις ψηφοφόρων.

1. ΕΓΓΡΑΦΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Στά έγγραφα του ιδιωτικού βίου του Δημητρίου Χατζίσκου περιλαμβάνονται βουλευτικές ταυτότητες, άδειες κυκλοφορίας σέ καιρό πολέμου, διπλωματικά διαβατήρια, συνταξιοδοτικά έγγραφα, βιβλιάρια ένσημων, τιμητικές διακρίσεις, διάφορα έγγραφα ιατρικής περίθαλψης σέ θεραπευτήρια του έξωτερικού για τόν ίδιο και τή σύζυγό του Φαιναρέτη, έξοφλητικές πράξεις χρεών του ίδιου και τής μητέρας του, και τέλος περιουσιακά έγγραφα, πληρεξούσια, πωλητήρια και πολεοδομικοί χάρτες.

Στά έγγραφα μέ πολιτικό περιεχόμενο ύπάρχει σύμφωνο συνεργασίας (8 Αύγουστου 1945) που ύπογράφεται από τούς Ναπολέοντα Ζέρβα και Δημήτριο Χατζίσκο, μέ τó όποιο συμφωνήσαν νά κατέλθουν ένωμένοι στις βουλευτικές εκλογές «και διαδηλώσει την προθυμίαν νά δεχθώσιν εις τήν παρούσαν συνεργασίαν πάν εθνικόφωνον κόμμα, ή νά προσέλθωσιν εύχαρίστως εις μίαν γενικήν ένωσιν τών Εθνικοφρόνων Κομμάτων άνευ ειδικωτέρας φιλοδοξίας»¹⁴

Άλλο ένδιαφέρον έγγραφο του αρχείου είναι ένα αντίγραφο του Μανιφέστου τών Έλλήνων διανοουμένων προς τούς συναδέλφους τους τής Ισπανίας (Φεβρουάριος 1938), τó όποιο καλείται νά προσυπογράψει ó Χατζίσκος¹⁵. Σημαντική θεωρείται επίσης ή άνοικτη επιστολή του βουλευτή προς τόν στρατάρχη Παπάγο (5 Νοεμβρίου 1952), μέ τήν όποία δηλώνει και εξηγεί τήν άποχώρησή του από τις τάξεις του Έλληνικού Συναγερμού, έπειδή διαφώνησε μέ τις πολιτικές κατευθύνσεις και πρακτικές αυτού του κόμματος. Μέσα στο ίδιο πνεύμα κινούνται και τά κείμενα τών προηγουμένων παραιτήσεών του (3 Άπριλίου 1945, 23 Ιουλίου 1948 και 11 Μαΐου 1949).

Έπισημαίνεται τέλος ή σημασία τής άνοικτης επιστολής προς τόν βασιλιά (έφημερίδα «Άνένδοτος» τής 15^{ης} Φεβρουαρίου 1965) μέ τίτλο «Μεγαλειότατε, τερματίσατε τήν άνωμαλίαν». Στην επιστολή αυτή ó τέως πλέον ύπουργός και βουλευτής τής Δεξιάς ψέγει τόν βασιλιά για έλλειψη «δημοκρατικότητος και ουσιαστικής πολιτικής έλευθερίας» και άθέτηση πολλών ύποσχέσεων και προτείνει τή «διενέργεια εκλογών υπό ύπηρεσιακής Κυβερ-

14. Βλ. φάκ. α¹⁸, α¹⁹ KEINE.

15. Βλ. φάκ. α¹⁵ KEINE.



νήσεως κοινῆς ἐμπιστοσύνης» ὡς μόνη λύση «διὰ τὸν τερματισμὸν τῆς ἐπικινδύνου πολιτικῆς ἀνωμαλίας»¹⁶.

Τὰ διοικητικὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου Δ. Χατζίσκου, ὅταν ὑπηρετοῦσε ὡς ὑπουργὸς σὲ διάφορα ὑπουργεῖα, εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα γιὰ μᾶς δίνουσι τὴν εἰκόνα λειτουργίας τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν τῆς κρίσιμης ἐκείνης ἐποχῆς καὶ τῆς διαχείρισης ποὺ ἄσκησε ὁ πολιτικὸς αὐτὸς ἄνδρας. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρονται ἐδῶ ἔγγραφα τῆς Γενικῆς Διοίκησης Ἑπείρου τὸ 1922 (ἐπιστολές, τηλεγραφήματα, αἰτήσεις, ὑπομνήματα, σημειώματα, διατακτικὲς, πρωτόκολλα, κατάλογοι ἐπίπλων, πίνακες ὑπαλλήλων κ.ἄ.)¹⁷, τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Συσσιτίων (1942)¹⁸, τοῦ Ὑπουργείου Ἐφοδιασμοῦ (1945)¹⁹ καὶ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας (1935)²⁰. Οἱ ἀντίστοιχοι φάκελλοι περιέχουν κυρίως ὑπηρεσιακὴ ἀλληλογραφία, ὑπομνήματα, πρακτικὰ συνεδριάσεων, διατάγματα, ἐκπαιδευτικὰ καὶ μισθολογικὰ θέματα κ.ἄ.

2. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Τὸ θέμα, ποὺ ὅπως συμπεραίνουμε ἀπὸ τὸ ἀρχειο, φαίνεται ν' ἀπασχόλησε ἐπιστημονικὰ ὡς ἀντικείμενο μελέτης τὸν Δ. Χ., ἦταν ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν (ἡ ὁποία ὡς γνωστὸν εἶχε ἰδρυθῆ στὶς 19 Ἀπριλίου 1919). Ὑπάρχει μίᾳ μεγάλη μελέτη (323 φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων 49 χειρόγραφα καὶ 274 δακτυλόγραφα) σὲ γαλλικὴ γλῶσσα, ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ του, καὶ ἄλλες μικρότερες μελέτες μὲ τὸ ἴδιο ἀντικείμενο ὅπως «De l'Arbitrage d'après la Pacte de la Société des Nations», «La Société des Nations. Son organisation et son fonctionnement d'après le Traité de Paix». Ὑπάρχει ἐπίσης τὸ κείμενο μιᾶς ὁμιλίας τοῦ Δ. Χ. μὲ τίτλο «Les caractères propres au sénat du premier empire» μὲ τὴν ὁποία πῆρε μέρος στὴν *Conférence de droit public*, στὶς 22 Φεβρουαρίου 1918²¹.

3. ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ (ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ)

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Δ. Χατζίσκου ποὺ περιλαμβάνεται στοὺς φακέλους ἀφορᾷ σὲ διάφορες χρονικὲς περιόδους καὶ περιέχει ἐπιστολές μελῶν τῆς οἰκογενείας, ὅπως π.χ. 111 ἐπιστολές τῶν ἐτῶν 1912-1916²². Ὁ κύριος

16. Βλ. φάκ. α³³ KEINE.

17. Βλ. φάκ. Ζ' KEINE.

18. Βλ. φάκ. ΚΓ' - ΛΓ' KEINE.

19. Βλ. φάκ. ΛΕ' - ΛΣΤ' KEINE.

20. Βλ. φάκ. ΙΓ' - ΙΗ' KEINE.

21. Βλ. φάκ. δ²-ε¹¹ KEINE.

22. Βλ. φάκ. γ' KEINE.

δγκος ὁμως τῆς ἀλληλογραφίας ἀφορᾶ στήν ιδιότητά του ὡς βουλευτοῦ καί περιλαμβάνει ἐπιστολές, τηλεγραφήματα καί ἐπισκεπτήρια ιδιωτῶν καί συλλόγων, μέ περιεχόμενο ποικίλλο, ὅπως π.χ. εὐχετήρια, συγχαρητήριες ἐπιστολές, ὅταν ἀναλαμβάνει ὑπουργός κλπ.²³. Ὑπάρχουν ἐπιστολές διαφόρων πού ζητοῦν «ρουσφέτια» γιά διορισμούς κυρίως²⁴, ἀλλά καί πλῆθος ἐπιστολῶν διοικητικῆς φύσεως²⁵ στά διάφορα ὑπουργεῖα πού ὑπηρετήσε (Ἐφοδιασμοῦ κυρίως). Ἐπισημαίνουμε ἐπιστολές τῶν Πετσάλη Διομήδη, Σκόμπι κ.ἄ., καθὼς καί ἓναν φάκελλο μέ ἐνδιαφέροντα γράμματα (φάκ. ΝΘ' τοῦ ΚΕΙΝΕ).

4. ΑΓΟΡΕΥΣΕΙΣ, ΛΟΓΟΙ, ΕΚΘΕΣΕΙΣ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΝ

Στό ἀρχεῖο ὑπάρχουν ἀρκετοί φάκελλοι μέ ἀγορεύσεις στή Βουλὴ τοῦ Δ. Χατζίσκου²⁶ σέ χειρόγραφη ἢ δακτυλόγραφη μορφή. Κατὰ γενικὴ ὁμολογία ὁ Χατζίσκος ἦταν πολὺ καλὸς ὁμιλητής, μέ θαυμάσια φωνή, καί οἱ ἀγορεύσεις του ἦταν μεστὲς νοημάτων καί χρησίμων ὑποδείξεων, χωρὶς ὑποτίμηση τῶν ἀντιπάλων μέ ἀπρεπεῖς ἐκφράσεις. Τὸ ἀρχεῖο περιλαμβάνει κείμενα διαφόρων συνεδριάσεων, σχέδια νόμων πού μελετοῦσε, χάρτες ὀδικοῦ δικτύου Ἑλλάδος, εἰσηγητικὲς ἐκθέσεις, τροπολογίες, ἀνοικτὲς ἐπιστολές κ.ἄ.²⁷.

5. ΦΥΛΛΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ, ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ, ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Ὅπως εἶναι φυσικὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Δ. Χατζίσκου περιλαμβάνει πλῆθος δημοσιευμάτων πολιτικοῦ περιεχομένου ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ καί τὸν ξένο Τύπο, συνθῆκες, καθὼς καί φύλλα τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, σημειώματα, ἀναφορές, δημοσιεύματα γιά τὸν ἴδιο συλλεχθέντα ἀπὸ τὸν «Ἄργο τοῦ τύπου τῆς Ἀνατολῆς» καί δελτία εἰδήσεων τῆς Ἀμερικανικῆς Ὑπηρεσίας Πληροφοριῶν²⁸.

6. ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ

Οἱ τελευταῖοι φάκελλοι τοῦ ἀρχείου περιλαμβάνουν ντοσιέ μέ ὀνομαστικὲς καταστάσεις ψηφοφόρων. Ὑπάρχει «Κατάστασις Συμπολιτῶν διαμενόντων ἐν Ἀθήναις», «Ὄνομαστικὴ κατάσταση ἀποστολέων ἐπιστολῶν κατὰ

23. Βλ. φάκ. θ' καί ΙΓ⁶, ΟΖ' ΚΕΙΝΕ.

24. Βλ. φάκ. ΙΓ¹, ΙΓ³, ΙΓ⁴, ΙΓ²³, ΚΑ', ΝΔ', Νς', Ξ', ΞΒ' ΚΕΙΝΕ.

25. Βλ. φάκ. Λς' ΚΕΙΝΕ.

26. Βλ. φάκ. ΙΒ' ΚΕΙΝΕ.

27. Βλ. φάκ. ΜΒ' - ΝΓ' ΚΕΙΝΕ.

28. Βλ. φάκ. ΛΖ' - ΜΑ' καί ΚΑ², ΙΕ¹, ΙΓ⁷, ΙΓ⁹, ΙΓ¹⁰, ΙΘ', ΙΣΤ' ΚΕΙΝΕ.



τόπους» καὶ «Ὄνομαστικός κατάλογος ἀποσταλέντων βιβλίων εἰς Ζαχαροπλαστεία καὶ εἰς Καφενεῖα», σὲ δακτυλόγραφη ἢ χειρόγραφη μορφή²⁹, καθὼς καὶ εὐρετήρια ὀνομάτων.

Ὁ φάκελλος Κ' τοῦ 1937 περιέχει 18 πολυγραφημένες σελίδες μὲ τὴν ἐνδειξη «Ἐμπιστευτικόν». Πρόκειται γιὰ τὴν ἐκκλήση πού ἀπευθύνει ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία πρὸς τοὺς πνευματικούς ἀνθρώπους νὰ ἀντισταθοῦν στὴν δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ. Ἐπισημαίνουμε ἐπίσης φακέλλους μὲ ὑποθέσεις ἰδιωτικῆς φύσεως τοῦ Δ. Χ. ὅπως Λογαριασμοὺς Πολιτικοῦ Γραφείου, συμβολαιογραφικὲς πράξεις γιὰ 51 μετοχὲς τῶν μεταλλείων Σίφνου, ὑπόθεση οἰκοπέδου Καστέλλας, φωτογραφίες, σφραγίδες, παράσημο, διπλώματα, χαρτοφύλακας μὲ 10 μαθητικὰ καὶ φοιτητικὰ τετράδια κ.ἄ. Ὑπάρχουν τέλος συλλυπητήρια τηλεγραφήματα καὶ νεκρολογίες³⁰.

Κλείνοντας αὐτὴν τὴν σύντομη παρουσίαση τοῦ ἀρχείου τοῦ Δημητρίου Χατζίσκου μποροῦμε ἐπιγραμματικὰ νὰ ποῦμε ὅτι ἀποκομίσαμε τὴν εἰκόνα ἑνὸς πολιτικοῦ μὲ ἐξέχουσα προσωπικότητα πού ἄσκησε τὸ λειτούργημά του μὲ γνώση καὶ συνέπεια μέχρι τὸ τέλος.

ABSTRACT

Iphigenia Botouropoulou, *The Archive of Dimitrios N. Chadziskos*

The article is a description of the personal archive of the Greek M.P. Dimitrios Chadziskos, donated by his family to the Centre for the Research of Modern Greek History of the Acedemy of Athens. It contains papers relating to his administrative, political and private life, correspondence, speeches, professional activity etc.

29. Βλ. φάκ. ΟΗ' - Π' KEINE.

30. Βλ. φάκ. ΞΗ', ΟΑ', ΟΒ', ΞΕ', ΠΣΤ' - ΡΑ' KEINE.

